

Edyta Sokalska

Organizacja prac starosty i starostwa na przykładzie powiatu ostrołęckiego w latach 1944-1950

Studia Prawnoustrojowe nr 22, 159-179

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Edyta Sokalska

Katedra Historii Państwa i Prawa

Wydział Prawa i Administracji UWM

Organizacja prac starosty i starostwa na przykładzie powiatu ostrołęckiego w latach 1944–1950

Wstęp

Pierwsze lata powojenne były w Polsce okresem, w którym rozpoczęła się kształtować „nowa władza” zarówno w skali kraju, jak i w skali powiatów. Nowy ustroj wprowadzany był sukcesywnie w miarę likwidowania opozycji i wzmacniania kontroli nad całokształtem życia społecznego. Przed nowo powstałym, choć nie w pełni suwerennym, pozostającym pod dyktandem ZSRR i kremlofskich władców, państwem polskim stanęło trudne zadanie zorganizowania gospodarczych i politycznych podstaw aparatu państwowego na całym jego obszarze¹. Najistotniejsze kwestie polityczne zostały rozstrzygnięte stosunkowo wcześnie, natomiast proces organizacji pod egidą PPR terenowych organów władzy trwał do 1950 r. Z powodu braku odpowiednich wzorców dla administracji w warunkach tworzącego się państwa, a jednocześnie unikania w pierwszym okresie prostego naśladownictwa ZSRR zaistniała konieczność korzystania z dawnego, międzywojennego modelu.

Zgodnie z dekretem PKWN z dnia 21 sierpnia 1944 r. o trybie powoływania organów administracji ogólnej I i II instancji, starostwa powiatowe były organami wykonawczymi administracji ogólnej I instancji². Kompetencje organów administracji rządowej i częściowo samorządowej określały w dużej mierze przepisy przedwojenne, takie jak rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej³ czy ustawa z dnia 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie samorządu terytorialnego⁴. Na czele starostwa stał

¹ Szerzej zob. E. Sokalska, *Organizacja aparatu administracyjnego w Polsce w latach 1944–1950*, „Studia Prawnoustrojowe” 2008, nr 8, s. 293–302.

² Dz.U. z 1944 r., nr 2, poz. 8.

³ Dz.U. RP z 1928 r., nr 11, poz. 86.

⁴ Dz.U. RP z 1933 r., nr 35, poz. 294.

starosta mianowany przez Ministra Administracji Publicznej na podstawie wniosku wojewody i opinii powiatowej rady narodowej. Podział czynności oraz rzeczowy wykaz akt do starostw określało rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 stycznia 1930 r. w sprawie wewnętrznej organizacji starostw oraz trybu ich urzędowania⁵.

Niniejszy artykuł jest próbą odtworzenia procesu organizowania władz powiatowych w powiecie ostrołęckim w drugiej połowie lat 40. XX w. Szczególną uwagę poświęcono strukturze władz powiatowych, identyfikacji referatów wchodzących w skład starostwa oraz ich zadaniom, jak również (w miarę możliwości) identyfikacji osób w starostwie pracujących. Powiat ostrołęcki, umiejscowiony administracyjnie w województwie warszawskim, należał do powiatów średniej wielkości. Organizacja władz przebiegała stosunkowo tu szybko i w zasadniczych kwestiach nie odbiegała od kształtowania się równoległych władz powiatowych na terenie województwa warszawskiego. Nieocenionym źródłem wiedzy w tym zakresie okazały się źródła archiwalne zgromadzone w oddziałach Archiwum Państwowego m. st. Warszawy. Należy przy tym podkreślić, że tradycje funkcjonowania administracji lokalnej w powiecie ostrołęckim przedstawił Janusz Gołota w monografii *Ostrołęka miasto i powiat w okresie międzywojennym*, natomiast zagadnienie administracji lokalnej w mieście po wojnie ukazał Jerzy Kijowski w monografii *Dzieje Ostrołęki 1944–2000*⁶.

Powolywanie ostrołęckich władz

Starosta powiatowy był na obszarze starostwa nie tylko szefem administracji ogólnej i samorządowej, lecz także przedstawicielem rządu⁷. Funkcję tę sprawował na mocy rozporządzenia z dnia 19 stycznia 1928 r. lub specjalnego zlecenia rządu RP. Z racji pełnionego stanowiska zajmował się sprawami z zakresu gospodarki i administracji powiatowego związku samorządowego, podpisując w imieniu tegoż związku pisma. Jako przedstawiciel rządu miał prawo i obowiązek reprezentowania rządu na uroczystościach i wystąpieniach w przypadku, gdy wyższa instytucja nie wysłała tam swojego dele-

⁵ Dz.U. RP z 1930 r., nr 55, poz. 464. Akt ten został przedrukowany w „Warszawskim Dzienniku Wojewódzkim” (nr 1 z 2 stycznia 1946 r.), poz. 2, 3 i 4 jako zarządzenie Wojewody Warszawskiego z dnia 2 stycznia 1946 r. o wewnętrznej organizacji i trybie urzędowania starostw powiatowych oraz instrukcji kancelaryjnych i podziale rzeczowym akt.

⁶ J. Gołota, *Ostrołęka miasto i powiat w okresie międzywojennym*, Ostrołęka 2000, ss. 265; J. Kijowski, *Dzieje Ostrołęki 1944–2000*, Ostrołęka 2002, ss. 675.

⁷ Archiwum Państwowe m. st. Warszawy (dalej: APW), Warszawska Wojewódzka Rada Narodowa 1944–1950, Urząd Wojewódzki Warszawski. Zjazdy starostów 1946; 1949, Protokół zjazdu starostów powiatowych województwa warszawskiego, odbytego dnia 12 i 13 maja 1946 r. w Gostyninie, załącznik: Stanowisko starostów jako przedstawicieli rządu, s. 13–15.

gata. Do kompetencji starosty powiatowego jako szefa administracji ogólnej należały sprawy dotyczące administracji powiatu, o ile nie były one zastrzeżone dla innych władz rządowych, naczelnych władz wojewódzkich, związków samorządowych gminnych, miejskich i wiejskich. W zakresie sprawowania administracji ogólnej starosta powiatowy był: (1) odpowiedzialnym wykonawcą zleceń wojewody, (2) służbowym zwierzchnikiem odnośnych władz, urzędów i organów oraz przełożonym funkcjonariuszy tych organów, (3) organem zarządzającym, rozstrzygającym i stawiającym wnioski, (4) przewodniczącym organów kolegialnych powołanych do współdziałania w działaniach administracji rządowej. Na mocy dekretu PKWN z 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego⁸ starosta powiatowy lub w jego zastępstwie wicestarosta pełnił funkcję przewodniczącego wydziału powiatowego.

Właściwie z ostrołęckich władz powiatowych starosta został ustanowiony jako pierwszy. Podczas zebrania w Czerwinie w dniu 15 września 1944 r., w którym uczestniczył przedstawiciel PKWN Antoni Bajkowski⁹, powołano na stanowisko starosty dr. Józefa Psarskiego – znanego działacza niepodległościowego, członka Armii Krajowej, zwierzchnika ostrołęckiej służby zdrowia i delegata rządu londyńskiego na powiat ostrołęcki. Wiceprzewodniczącym został Władysław Pstrągowski, również żołnierz AK i działacz SL. Siedziba starostwa mieściła się na plebanii w Czerwinie. Kancelaria ogólna była prowadzona przez Helenę Rudnicką – zastępcę szefa Wojskowej Służby Kobiet w obwodzie ostrołęckim, także należącą do AK. Powołane zostały pierwsze trzy wydziały starostwa: rolny, aprowizacyjny i odbudowy. Początkowo zasięg funkcjonowania ostrołęckich władz powiatowych obejmował gminy: Czerwin, Troszyn, Goworowo, Piski i część gminy Rzekuń. Po złożeniu rezygnacji przez Józefa Psarskiego 21 stycznia 1945 r. nastąpiła zmiana na stanowisku starosty. Powołano wówczas do pełnienia tej funkcji dotychczasowego zastępcę starosty – Władysława Pstrągowskiego. Wicestarostą został natomiast Franciszek Jastrzębski¹⁰.

Władze powiatowe przeniosły się do Ostrołęki w lutym 1945 r. Stanęły przed nimi przyziemne zadania: przygotowanie pomieszczeń umożliwiających normalną pracę, przeszkolenie pracowników czy zebranie odpowiednich materiałów. Świadczą o tym informacje zawarte w protokole z II posiedzenia

⁸ Dz.U. RP z 1944 r., nr 14, poz. 74.

⁹ Tak ustalił J. Kijowski na podstawie dokumentów znajdujących się w teczce osobowej Antoniego Bajkowskiego (Instytut Historii Ruchu Robotniczego), choć według Tadeusza Kruśzewskiego przedstawicielem PKWN był Józef Szewczyk, a według dr. Józefa Psarskiego – Mieczysław Dańko (oba oświadczenia w zbiorach J. Kijowskiego).

¹⁰ Wykaz pracowników starostwa powiatowego w Ostrołęce (stan na dzień 31 maja 1947 r.) poświadcza, iż Franciszek Jastrzębski rozpoczął pracę jako wicestarosta od 1 stycznia 1945 r. Zob. APW, Oddział w Pułtusk, Starostwo powiatowe w Ostrołęce 1945–1950, Sprawy osobowe urzędników i funkcjonariuszy niższych 1947 r., sygn. 1, s. 16.

PRN: „starosta, jak i urzędnicy sami porządkowali lokal przeznaczony na biuro starostwa; zabezpieczono meble pozostawione po okupantach [...] drzwi i ramy okienne. W międzyczasie starosta wyjeżdżał do Prus, gdzie otrzymał dużą ilość papieru biurowego i trzy maszyny do pisania”¹¹.

Starostwo zostało stosunkowo szybko zorganizowane. W czerwcu 1945 funkcjonowało 14 działów: ogólnoorganizacyjny, kancelaria ogólna, administracyjnoprawny, karnoadministracyjny, aprowizacyjny, przemysłowy, budżetowo-gospodarczy, odszkodowań wojennych, pracy i opieki społecznej, informacji i propagandy, zdrowia, weterynarii i wojskowy oraz tzw. Komitet Przesiedleńczy. Zatrudnionych było tam z reguły 1–4 pracowników. Administracja niespełniona obejmowała oświatę (Inspektorat Szkolny), rolnictwo (Powiatowe Biuro Rolne) i drogownictwo (Powiatowy Zarząd Drogowy). Na czele Inspektoratu Szkolnego stanął Paweł Drozd (PPS), kierownikiem Biura Rolnego został Wincenty Błoński, natomiast kierownikiem Powiatowego Zarządu Drogowego – Karol Kozdęba.

Władysław Pstrągowski sprawował funkcję starosty do 15 października 1946 r. Po nim stanowisko to przejął Andrzej Chojnacki (SL), długoletni pracownik samorządowy, początkowo pełniący jedynie obowiązki starosty, po czym w maju 1947 r. otrzymał formalną nominację¹². Gdy od 1 grudnia 1948 r. przeszedł do pracy w Biurze Projektów i Inwestycji w Warszawie, jego miejsce zajął Jan Czapla, dotychczasowy starosta powiatowy w Płońsku (SL). Franciszka Jastrzębskiego na stanowisku wicestarosty zastąpił Czesław Białoszewski¹³. Nominacja ta była zaskoczeniem dla niego, jak też dla ostrołęckiej społeczności. Po przeniesieniu Jana Czapli na stanowisko starosty do Grójca w końcu 1949 r. funkcję starosty ostrołęckiego przejął Czesław Białoszewski i pełnił ją do czerwca 1950 r.¹⁴ Jak widać, władze rozpoczęły negatywną praktykę obsadzania kluczowych stanowisk w powiecie poprzez „ludzi obcych”.

Obowiązki i działalność starosty oraz organizacja prac starostwa

Starosta musiał co miesiąc władzom wyższym przedkładać tzw. sprawozdanie sytuacyjne. Były one wysyłane do wojewody warszawskiego, następnie do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego.

¹¹ APW, Urząd Wojewódzki Warszawski, Wydział Samorządu 1944–1950, Protokoły posiedzeń Powiatowej Rady Narodowej i Wydziału Powiatowego w Ostrołęce 1945, sygn. 23, Protokół z II posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Ostrołęce odbytego 13 marca 1945 r., s. 2.

¹² Wykaz pracowników starostwa powiatowego w Ostrołęce (stan na dzień 31 maja 1947 r.) podaje, jakoby Andrzej Chojnacki pełnił obowiązki starosty ostrołęckiego już od 8 września 1944 r. Zob. APW, Oddział w Pułtusk, Starostwo powiatowe w Ostrołęce 1945–1950, Sprawy osobowe urzędników i funkcjonariuszy niższych 1947 r., sygn. 1, s. 15–16.

¹³ Cz. Białoszewski, *Moje trzydziestolecie*, maszynopis w posiadaniu J. Kijowskiego, s. 1.

Schemat tych sprawozdań był najczęściej następujący: sytuacja ogólna i polityczna, stan bezpieczeństwa, sytuacja gospodarcza i finansowa, aprowizacja, akcja przesiedleńcza, sprawozdanie poszczególnych referatów starostwa, działalność partii i organizacji społecznych, współpraca z samorządami, opieka społeczna, działalność związków zawodowych, akcja siewna lub żniwna¹⁵. Objętość tych sprawozdań była różna, np. Sprawozdanie sytuacyjne starosty powiatu ostrołęckiego za miesiąc luty 1948 r. z dnia 4 marca 1948 r. składało się z tylko dwóch stron i m.in. znalazły się tam następujące informacje: „Partie organizowały wiece, zebrania, itp. [...] Władze bezpieczeństwa likwidują grasujące bandy”¹⁶.

Starosta składał również roczne sprawozdania na plenum Powiatowej Rady Narodowej. Było to jakby podsumowanie rocznej działalności starostwa. Przykładem tego może być sprawozdanie z dnia 26 stycznia 1950 r.: „Rok 1949 – rok zwycięskiego zakończenia planu trzyletniego – przyniósł naszemu krajowi wzrost stopy życiowej szerokich mas pracujących. Wzrost stopy życiowej można również stwierdzić w powiecie ostrołęckim. Jeżeli porówna się przyływ pieniędzy przez placówki sektora uspołecznionego, to wynika z tego niezbitnie, że ludność powiatu ostrołęckiego o wiele większą sumę pieniędzy otrzymała za wytworzone przez siebie towary (zboże, żywiec, len, itp.) bądź za czynności usługowe (wywóz drewna, przewozy, itp.), niż wydała na kupno potrzebnych jej towarów, łącznie z wyrobami monopolowymi, bądź wpłaciła z tytułu podatków, danin publicznych itd. Drugim ważnym osiągnięciem roku ubiegłego jest dalszy wzrost sektora uspołecznionego, a zwłaszcza spółdzielczości. Należy zanotować przejęcie przez sektor uspołeczniony od sektora kapitalistycznego niektórych działów handlu detalicznego i hurtowego”¹⁷. Następnie starosta przedstawiał sytuację w poszczególnych działach. Wśród nich znalazły się: charakterystyka gospodarcza powiatu, obroty gminnych spółdzielni, kontraktacja, podatki skarbowe, roboty wykonane, działalność Nadleśnictwa Państwowego Ostrołęka, ogólne dane o działalności administracji publicznej w powiecie Ostrołęka, Obwodowy Urząd Poczto-Telekomunikacyjny, ogólne dane o pracy starostwa powiatowego, sprawozdania z działalności poszczególnych referatów starostwa.

Starostowie powiatów województwa warszawskiego mieli obowiązek brać udział w naradach starostów organizowanych przez wojewodę warszawskie-

¹⁴ Ibidem, s. 5.

¹⁵ APW, Urząd Wojewódzki Warszawski, Wydział Społeczno-Polityczny 1944–1950, Sprawozdania sytuacyjne Starostwa Powiatowego w Ostrołęce 1946 r., sygn. 158, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc październik 1946 r. z 5 XI 1946, s. 12–14.

¹⁶ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Protokoły z posiedzeń gminnych rad narodowych pow. ostrołęckiego, sygn. 6, s. 120–121.

¹⁷ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Protokoły z posiedzeń PRN w Ostrołęce 1950 r., sygn. 8a, s. 24.

go przeciętnie raz, później dwa razy do roku. I tak np. pismem Wojewódzkiego Urzędu Warszawskiego z dnia 18 marca 1947 r. zawiadomiono, iż w dniach 28–29 marca 1947 r. odbędzie się w Gostyninie zjazd starostów powiatowych województwa warszawskiego¹⁸. Starostowie mieli przedstawić tam sprawozdania w formie ustnej i pisemnej. Polecono im wówczas „powołując się na okólnik Nr 3 z dnia 24 stycznia 1946 r. L. O. Org. I-6b/1/46, aby sprawozdania pisemne zawierały następujące dane:

- 1) obejmowały okres od ostatniego zjazdu,
- 2) ilustrowały stan bezpieczeństwa w powiecie, podając przyczyny jego zmian,
- 3) ilustrowały sytuację polityczną i jej przejawy,
- 4) ilustrowały ogólną:
 - sytuację gospodarczą,
 - odbudowę życia gospodarczego wsi i miast, podając przyczyny ich niedomagania,
- 5) ilustrowały charakterystyczne przejawy życia społecznego,
- 6) ujmowały aktualne zagadnienia samorządowe,
- 7) ilustrowały stan dróg – gospodarkę drogową i prace prowadzone na drogach:
 - państwowych,
 - powiatowych,
- 8) ilustrowały akcje szczególne, jakie miały lub mają miejsce i zawierały ich ocenę,
- 9) zawierały uwagi co do współpracy z władzami i urzędami niespolonymi,
- 10) podawały sprawy i zagadnienia, w których Ob. Starostowie zwracali się do Urzędu Wojewódzkiego, a które albo nie zostały jeszcze rozstrzygnięte, albo też których załatwienie nie objęło całokształtu sprawy i z tego powodu budzą one dalsze wątpliwości,
- 11) podawały niedomagania w stanie organizacyjnym i działalności starostw powiatowych i jego przyczyny,
- 12) zawierały uzasadnione i aktualne wnioski.

Sprawozdania te winny być opracowane w krótkiej i treściwej formie. Składane na dotychczasowych zjazdach przez ob. Starostów sprawozdania ustne nie ilustrowały najczęściej sytuacji powiatu, pomijały lub zbyt ogólnikowo naświetlały ujawniające się na terenie powiatu zagadnienia aktualne i nie zawierały konkretnych wniosków. Sprawozdania te (ustne) winny być

¹⁸ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, L.O. Org. I-6b-1/47, s. 95; zob. też APW, Warszawska Wojewódzka Rada Narodowa 1944–1950, Urząd Wojewódzki Warszawski. Zjazdy Starostów 1946; 1949, sygn. 65, Protokół zjazdu starostów powiatowych województwa warszawskiego, odbytego w dniu 12 i 13 maja 1946 r. w Gostyninie, s. 2–12.

tak ujęte i przemyślane, aby dawały ogólny obraz powiatu, przedstawiały idący w różnych kierunkach (w zależności od struktury powiatu) rozwój życia w powiecie, dawały analizę i ocenę tego rozwoju tak, aby z powyższych elementów powstał wyraźny obraz tendencji rozwojowych w danym powiecie [...]. Proszę Ob. Starostów Powiatowych, aby kierując się podanymi wyżej wytycznymi, opracowali dokładne tak pisemne jako też ustne sprawozdanie¹⁹. Podpisał wojewoda Józef Garnarczyk.

Z kolei w dniach 26–28 września odbył się wspólny zjazd w Gostyninie przewodniczących powiatowych rad narodowych oraz starostów. O porządku dziennym tegoż spotkania informowało pismo Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego z dnia 13 września 1947 r. (zob. aneks nr 7)²⁰. Był on następujący:

1. Zagajenie zjazdu przez ob. Wojewodę.
2. Przemówienie ob. Przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej.
3. Przemówienie przedstawiciela władz naczelnych.
4. Referat: Zagadnienie istoty samorządu i stosunek wzajemny Rad Narodowych i administracji państwowej.
5. Sprawozdania i wypowiedzi Przewodniczących Powiatowych Rad Narodowych i Starostów Powiatowych.
6. Referat: Sprawy szkolnictwa.
7. Referat: Sprawa walki ze spekulacją.
8. Komunikaty.
9. Dyskusja.
10. Zamknięcie zjazdu²¹.

Starosta ostrołęcki złożył wówczas sprawozdanie za okres od 1 maja do 1 października 1947 r., dostosowując się do wymogów formalnych co do zawartości²².

Przynajmniej raz w miesiącu w lokalu Starostwa Powiatowego w Ostrołęce odbywały się zebrania naczelników władz i urzędów państwowych I instancji. Były one zwoływane przez starostę, zaczynały się zazwyczaj ok. godz. 10⁰⁰ i trwały do 13⁰⁰–14⁰⁰. Porządek obrad składał się najczęściej z (1) zagajenia, (2) referatu starosty powiatowego na temat stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych oraz wytycznych rządu w dziedzinie

¹⁹ Ibidem, s. 95–95v.

²⁰ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, L. O. Org. I 6b-5/47, s. 58.

²¹ Ibidem, s. 59.

²² APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Sprawozdanie Starosty powiatu ostrołęckiego na Zjazd Starostów Powiatowych w dniach 26–28 września 1947 r. za okres od 1 maja 1947 r. do 1 października 1947 r., s. 60–62; Por. też, Sprawozdanie Starosty Powiatowego Mławskiego, s. 71 oraz Sprawozdanie Starosty Powiatowego Ostrowskiego, s. 71v–72.

najważniejszych zagadnień, (3) sprawozdania kierowników urzędów o sytuacji ogólnej, (4) dyskusji, które były często dość żywe i stanowiły istotny element spotkań. Według protokołu z dnia 30 listopada 1946 r. w zebraniu uczestniczyli:

„Przewodniczący zebrania – Starosta Powiatowy ob. Andrzej Chjnecki, protokołuje ob. T. Kruszewski, spośród zaproszonych Kierowników Władz i Urzędów na zebraniu obecni byli:

- 1) Kierownik Sądu Grodzkiego, ob. Faltynowicz Jan,
- 2) Komendant Rejonowej Komendy Uzupełnień, ob. por. Sokalski,
- 3) Kierownik Powiatowego Urzędu Publicznego, ob. Koc,
- 4) Naczelnik Urzędu Skarbowego, ob. Doliński,
- 5) Nadleśniczy Nadleśnictwa Ostrołęka, ob. Iglkowski,
- 6) Nadleśniczy Nadleśnictwa Morgowniki,
- 7) Nadleśniczy Nadleśnictwa Lipniki,
- 8) Zawiadowca stacji Ostrołęka,
- 9) Naczelnik Urzędu Powiatowego w Ostrołęce, ob. Pawlak,
- 10) Kierownik Powiatowego Urzędu Repatriacyjnego, ob. Krzyśpiak,
- 11) Zastępca Przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej, ob. Gołyński,
- 12) Kierownik Biura Obwodowego Urzędu Likwidacyjnego, ob. Gawrychowski,
- 13) Kontroler Akcyz i Monopolów Państwowych²³.

Po dyskusji starosta podsumował wyniki zebrania i stwierdził, że „jest ono poważnym krokiem na drodze do usprawnienia pracy organów władzy państwowej w tutejszym powiecie i przyrzekł poparcie ze strony Starostwa przy rozwiązywaniu następujących się urzędów trudności w ich działalności w zakresie możliwości lokalnych, jak i interweniowanie w razie potrzeby u władz nadrzędnych²⁴.

Starostwo organizowało również comiesięczne odprawy wójtów i sekretarzy gminnych oraz nadzwyczajne zebrania i konferencje, w razie zajścia takiej potrzeby – z udziałem zaproszonych osób. Ministerstwo Administracji Publicznej zarządziło zresztą pismem z dnia 3 listopada 1947 r. (l. dz. Insp. 1175/47)²⁵ nadsyłanie kwartalnych wykazów periodycznych konferencji, odpraw, zjazdów kierowników władz niespolonych, wójtów, burmistrzów

²³ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Protokół zebrania naczelników władz i urzędów państwowych I instancji, odbytego w dniu 30 listopada 1946 r., s. 53. Nieobecni usprawiedliwieni: Inspektor Szkolny, ob. Nowicki, Nadleśniczy Nadleśnictwa Myszyniec. Nieobecni bez usprawiedliwienia: Komisarz Ziemi, ob. Mierzejewski, Kierownik Państwowego Urzędu Informacji i Propagandy.

²⁴ Ibidem, s. 54v.

²⁵ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Urząd Wojewódzki Warszawski do Starostów Powiatowych dnia 16 października 1947 r., nr OJ-0-7/47, l.dz. O.O. 3/4/47, s. 51.

i sekretarzy gmin, zwoływanych przez starostów powiatowych z podaniem daty odprawy, zjazdu, względnie konferencji i charakteru lub ich celu²⁶.

Pod względem organizacyjnym w starostwie zostały utworzone działy z podziałem na referaty. W starostwach powiatowych województwa warszawskiego w 1946 r. podział ten wyglądał następująco²⁷:

- I. Referat Ogólny.
- II. Referat Budżetowo-Gospodarczy.
- III. Referat Społeczno-Polityczny.
- IV. Referat Administracyjno-Prawny.
- V. Referat Wodno-Prawny.
- VI. Referat Karno-Administracyjny.
- VII. Referat Przemysłowy.
- VIII. Referat Aprowizacji i Handlu.
- IX. Referat Świadczeń Rzeczowych.
- X. Referat Wojskowy.
- XI. Referat Opieki Społecznej.
- XII. Referat Zdrowia.
- XIII. Referat Weterynaryjny.
- XIV. Referat Odbudowy.
- XV. Referat Pomiarów.
- XVI. Referat Kultury i Sztuki.
- XVII. Referat Inwalidzki.
- XVIII. Referat Odszkodowań Wojennych.

Pismem Wojewody Warszawskiego z dnia 23 grudnia 1946 r. starostom powiatowym przekazano zmiany statutu organizacyjnego starostw, podziału rzeczowego akt i instrukcji kancelaryjnych²⁸. W związku z tym Referat Społeczno-Polityczny starostwa ostrołęckiego obejmował odtąd sprawy:

I. Polityczne:

- 1) zbierania materiałów informacyjnych oraz opracowywania sprawozdań i wniosków z dziedziny życia politycznego, gospodarczego i społecznego na obszarze powiatu, w szczególności w zakresie:
 - a) życia legalnych stowarzyszeń politycznych, działalności politycznej, gospodarczej i społecznej wybitniejszych działaczy oraz prowadzenie ich ewidencji,
 - b) działalności organizacji nielegalnych i organizacji antypaństwowych,

²⁶ Zob. Aneks nr 6, Wykaz odpraw, konferencji i zebrań za III kwartał 1947 r.

²⁷ Zarządzenie Wojewody Warszawskiego z dnia 2 stycznia 1946 r. o wewnętrznej organizacji i trybie urzędowania starostów powiatowych oraz instrukcji kancelaryjnych i podziale rzeczowym akt, „Warszawski Dziennik Wojewódzki” 1946, nr 1, poz. 2, 3 i 4.

²⁸ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, L. O. Org. II-3-7/46, s. 15–23.

- 2) zagadnień administracyjnych, kulturalnych i gospodarczych o znaczeniu politycznym na obszarze powiatu,
- 3) spraw emigracji i remigracji z punktu widzenia politycznego,
- 4) zebrań, wieców i zjazdów o charakterze politycznym,
- 5) interpelacji poselskie,
- 6) opinii personalnych,
- 7) opracowania materiałów statystycznych.

II. Bezpieczeństwa publicznego:

- 1) współpracy z Powiatowym Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego,
- 2) spraw bezpieczeństwa państwa:
 - a) asystencji wojskowych,
 - b) ochrony obiektów państwowych, środków komunikacji i łączności,
 - c) szpiegostwa, dywersji i sabotażu,
- 3) zagadnień bezpieczeństwa wynikających z sytuacji gospodarczej, związków zawodowych, bezrobocia i strajków, klęsk żywiołowych itp.,
- 4) stanu wojennego,
- 5) stanu wyjątkowego i sądów doraźnych,
- 6) bezpieczeństwa akcji wyborczych do ciał ustawodawczych i samorządu,
- 7) przestępczości kryminalnej i inwigilacji,
- 8) materiałów i wniosków dotyczących stanu organizacyjnego Milicji Obywatelskiej pod względem rzeczowym i personalnym, dyslokacji oraz środków łączności z punktu widzenia potrzeb i bezpieczeństwa, skarg, zażaleń, odpraw komendantów MO.

III. Administracyjno-Społeczne:

- 1) rejestracji związków i stowarzyszeń,
- 2) potrzeb socjalnych,
- 3) związków zawodowych,
- 4) prasy, wydawnictw i debitu pocztowego,
- 5) zebrań, wieców i zgromadzeń o charakterze społecznym i zawodowym,
- 6) współpracy z Urzędem Informacji i Propagandy oraz Biurem Prasowym.

IV. Społeczno-Narodowościowe:

- 1) cudzoziemców, w szczególności dotyczące wjazdu, pobytu, wyjazdu, azylu i osiedlenia się,
- 2) osób o nieustalonej przynależności państwowej,
- 3) paszportów i przepustek zagranicznych,
- 4) mniejszości narodowych (Żydów i innych narodowości).

Referat Administracyjno-Prawny obejmował sprawy:

I. Ogólnoprawne:

- 1) spraw budowlanych i sanitarnych z punktu widzenia administracyjno-prawnego,
- 2) wyłączeń na cele obrony państwa, dróg lądowych i wodnych oraz kolei,

- 3) opinii prawnych,
- 4) opinii w sprawach koncesji alkoholowych,
- 5) darowizn i fundacji.

II. Obywatelstwa i stanu cywilnego:

- 1) obywatelstwa (poświadczenia, uznania, nadania, utraty, pozbawienia, odzyskania, zwolnienia),
- 2) rehabilitacji,
- 3) przynależności gminnej,
- 4) spisów ludności,
- 5) ewidencji i kontroli ruchu ludności (meldunki, rejestry, księgi meldunkowe, itp.),
- 6) aktów stanu cywilnego,
- 7) nadawanie nazwisk dzieciom nieznanym rodziców,
- 8) zmiany nazwisk.

III. Porządku publicznego:

- 1) dowodów osobistych,
- 2) przepisów porządkowych z dziedziny policji komunikacyjnej (drogowej, kolejowej, autobusowej, lotniczej, wodnej, portowej, itp.),
- 3) nadzoru organów MO nad wykonaniem przepisów porządkowych z dziedziny policji budowlanej, ogólnej, zarządzeń odnośnie porządku w domach, lokalach, zabudowaniach, obejściach, ulicach itp.,
- 4) łowieckie (obwody, spółki łowieckie, ochrona zwierzyny),
- 5) kwest i zbiórek,
- 6) straży leśnych, polowych i łowieckich,
- 7) nadzoru nad lokalami rozrywkowymi, szkołami tańców,
- 8) zabaw, festynów, widowisk, filmów, odczytów,
- 9) biur detektywów, próśb i podań oraz zgłoszeń,
- 10) ochrony moralności publicznej, zwalczania handlu kobietami i dziećmi oraz pornografii,
- 11) świadectw: moralności, niekaralności, o stanie majątkowym i wspólności małżeńskiej,
- 12) zwalczania włóczęgostwa i żebractwa,
- 13) poszukiwania osób w kraju i za granicą,
- 14) godzin policyjnych,
- 15) Wiejskiej Służby Porządkowej,
- 16) podwód,
- 17) nieprawnych rekwizycji.

IV. Wyznaniowe:

- 1) wyznań: rzymskokatolickiego, ewangelickiego, prawosławnego, mojżeszowego,
- 2) sekt,
- 3) bezwyznaniowych,
- 4) zmiany wyznań,

5) cmentarzy.

V. Samorządowe:

- 1) wyborów do organów samorządu powiatowego, gminnego, wójtów i sołtysów,
- 2) nadzoru nad samorządem co do poruczonego zakresu działania,
- 3) powiatowych organów kolegiałnych,
- 4) ewidencji składów osobowych organów komunalnych,
- 5) szkolne,
- 6) zjazdów, konferencji burmistrzów, wójtów, sołtysów i sekretarzy gminnych,
- 7) nadzoru nad działalnością komisji mieszkaniowych,
- 8) kwaterunków.

VI. Przesiedleńcze:

- 1) współpracy z Powiatowym Urzędem Repatriacyjnym i polityki przesiedleńczej,
- 2) ewidencji ludności bezdomnej, małorolnej i gospodarstw karłowatych,
- 3) akcji uświadamiającej i propagandy,
- 4) pomocy dla ludności przesiedlającej się,
- 5) statystyki i sprawozdań.

Referat Wodno-Prawny obejmował sprawy:

- 1) związków wałowych,
- 2) spółek wodnych i melioracyjnych,
- 3) uprawnień wodnych,
- 4) rowów odpływowych,
- 5) przewozów rzecznych,
- 6) plantacji wikliny,
- 7) rybołówstwa.

Referat Karno-Administracyjny miał w swym zakresie sprawy:

- 1) orzecznictwa karnoadministracyjnego,
- 2) doraźnych nakazów karnych, ich ewidencji i kontroli,
- 3) egzekucji kar administracyjnych,
- 4) więziennictwa administracyjnego,
- 5) statystyki wykroczeń administracyjnych,
- 6) wykroczeń popełnianych w innych powiatach.

Referat Przemysłowy obejmował sprawy:

- 1) organizacji i kierownictwa życia przemysłowego na terenie powiatu,
- 2) potwierdzenia zgłoszeń przemysłu wolnego,
- 3) zatwierdzenia projektów zakładów przemysłowych,
- 4) rejestracji przemysłu rzemieślniczego i koncesjonowanego,
- 5) zezwoleń na przemysł okrężny,
- 6) przemysłu ludowego i chałupniczego,

- 7) organizacji rzemieślniczych,
- 8) korporacji przemysłowych i związków korporacji,
- 9) nauki w rzemiośle i przemyśle,
- 10) statystyki przemysłowej,
- 11) przedsiębiorstw przewozowych,
- 12) taryf maksymalnych i cenników,
- 13) nadzoru nad zbiornikami pod ciśnieniem.

Wśród zagadnień z zakresu Referatu Wojskowego znalazły się:

- 1) sprawy dotyczące poboru do wojska, a w szczególności:
 - a) rejestracji 17-letnich i rejestrów poborowych oraz list poborowych,
 - b) organizacji i przeprowadzenia poboru,
 - c) poszukiwania uchylających się od poboru lub wcielania oraz dezert-rów,
 - d) powołania do zasadniczej służby wojskowej,
 - e) zwolnienia od obowiązku służby wojskowej i odroczeń służby wojskowej oraz ulg;
- 2) ewidencji i administracji rezerwistów, a w szczególności:
 - a) meldunków wojskowych,
 - b) powołania rezerwistów na ćwiczenia,
 - c) zebrań kontrolnych;
- 3) zasiłków dla osób odbywających służbę wojskową,
- 4) opieki na rodzinami osób powołanych do służby wojskowej,
- 5) kwaterunków wojskowych,
- 6) świadczenia na rzecz wojska w czasie pokoju – środki przewozowe,
- 7) ewidencji zwierząt pociągowych i wozów z uprzężą oraz ewidencji pojazdów mechanicznych i rowerów, a w szczególności sprawy:
 - a) związane ze spisem i przeglądem zwierząt pociągowych oraz wozów i uprzęży,
 - b) ewidencji dowodów tożsamości koni,
 - c) ewidencji pojazdów mechanicznych i rowerów;
- 8) rejestracji i ewidencji gołębi pocztowych,
- 9) wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (Powiatowe Rady WF i PW),
- 10) mobilizacyjne według specjalnych instrukcji.

Referat Zdrowia obejmował sprawy:

- 1) budżetowo-gospodarcze,
- 2) ewidencji służby zdrowia,
- 3) ośrodków zdrowia i medycyny zapobiegawczej,
- 4) szpitalnictwa,
- 5) szczepień ochronnych i zwalczania epidemii,

- 6) nadzór nad stanem sanitarnym miast i wsi, nad wytwórniami i miejscami sprzedaży, artykułami spożywczymi, zakładami pracy, stanem sanitarnym cmentarzy, grzebaniem zmarłych, ekshumacji i przewozem zwłok, lokalami publicznymi,
- 7) sanitarno-obyczajowe,
- 8) świadectw lekarskich, opinii i fachowych orzeczeń lekarskich, komisji emerytalnych i sanitarnych,
- 9) sprawy farmaceutyczne.

Zmiany w zakresie organizacji prac starostwa od 1947 r.

Pewne zmiany w dziedzinie organizacji i prac starostwa przyniósł dekret z 23 marca 1947 r. o zmianie organizacji i zakresie działania naczelnych władz administracyjnych²⁹. Na mocy okólnika Ministra Przemysłu i Handlu z 27 czerwca 1947 r., który był pismem wykonawczym do dekretu, do wojewódzkich wydziałów przemysłowych włączono sprawy administracji handlowej, obrotu ziemiopłodami, produktami zwierzęcymi i artykułami przemysłowymi³⁰. Okólnikiem Wojewody Warszawskiego z dnia 29 lipca 1947 r., który również był aktem wykonawczym do wyżej wymienionego dekretu, we wszystkich starostwach powiatowych województwa warszawskiego wydzielono z referatu aprowizacji i handlu podreferat handlu i przydzielono go do referatów przemysłowych. W związku z tym referaty aprowizacji i handlu otrzymały nazwę referatów aprowizacji, a referaty przemysłowe – referatów przemysłu i handlu³¹.

Zakres działania i szczegółowy podział czynności w referatach rolnictwa i reform rolnych w starostwach powiatowych województwa warszawskiego został wprowadzony na mocy zarządzenia Wojewody Warszawskiego z dnia 26 marca 1947 r.³² Działania tych referatów dotyczyły odąd spraw opieki państwowej nad rolnictwem i przeprowadzenia reformy rolnej, a w szczególności były to sprawy związane z przebudową ustroju rolnego, sprawozdawczości i statystyki z zakresu przebudowy ustroju rolnego, nieruchomości ziemskich wchodzących w skład Funduszu Ziemi, gospodarstw poniemieckich i opuszczonych, dzierżaw drobnych gospodarstw, pomocy kredytowej, przygotowania materiałów do rozrachunków z nabywcami działek i inwentarzy,

²⁹ Dz.U. z 1947 r., nr 31, poz. 130.

³⁰ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Okólniki i zarządzenia wewnętrzne 1947 r., sygn. 2, Okólnik Ministerstwa Przemysłu i Handlu nr 18 z dnia 23 czerwca 1947 r. w sprawie organizacji Wydziałów Przemysłowych Urzędów Wojewódzkich, s. 102.

³¹ Ibidem, Okólnik Wojewody Warszawskiego nr 12 z dnia 29 lipca 1947 r. do Starostów Powiatowych województwa warszawskiego, L.O. Org. II. 2/8/47, s. 112.

³² APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, s. 12–12v.

powiatowej komisji ziemskiej, spraw sądowych i hipotecznych, z przygotowaniem rolnictwa do potrzeb obrony państwa, produkcji rolnej i inne³³. W paragrafie 3 wyliczono kategorie spraw należących do referatów rolnictwa i reform rolnych:

- 1) przygotowanie rolnictwa do potrzeb obrony Państwa, statystyka rolna, płace i bezpieczeństwo pracy w rolnictwie, handel rolniczy,
- 2) współpraca z organizacjami rolniczymi, spółdzielczymi i oświatowymi,
- 3) przysposobienie rolnicze młodzieży wiejskiej,
- 4) pomoc w związku z klęskami żywiołowymi,
- 5) sprawy dotyczące produkcji rolnej i zwierzęcej,
- 6) sprawy dotyczące rybactwa i łowiectwa,
- 7) przemysł oparty na produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- 8) sprawy parcelacji i osadnictwa,
- 9) sprawy gospodarstw poniemieckich i opuszczonych,
- 10) uwłaszczenia drobnych dzierżawców i nabywców z parcelacji,
- 11) sprawy scaleniowe,
- 12) sprawy zniesienia służebności i podziału wspólnot,
- 13) klasyfikacja i szacunek gruntów w związku z przebudową ustroju rolnego,
- 14) powiatowe komisje ziemskie,
- 15) regulacja hipotek,
- 16) pomoc kredytowa rolnikom,
- 17) rachunkowość Funduszu Ziemi i innych funduszy,
- 18) ściąganie należności z tytułu przebudowy ustroju rolnego,
- 19) sprawy nabywców parcel,
- 20) sprawy dzierżaw,
- 21) sprawy melioracji rolnych w związku z przebudową ustroju rolnego,
- 22) sprawy umów dzierżawnych przy przejściowej administracji,
- 23) sprawozdania i statystyka³⁴.

Niektóre referaty były tworzone dla kilku powiatów łącznie. Przykładem tego było umiejscowienie siedziby Referatu Kultury i Sztuki w Przasnyszu dla rejonów: Przasnysz, Maków i Ostrołęka, na co zresztą narzekał starosta ostrołęcki: „Szwankuje działalność Referatu Kultury i Sztuki, z powodu obsługiwanego tego referatu przez referenta urzędującego w Przasnyszu, a który do dnia dzisiejszego do tutejszego starostwa się nie zgłosił”³⁵. Nowo utworzony Referat Samorządowy dla powiatu ostrołęckiego również miał swoją sie-

³³ Ibidem, § 2, s. 12.

³⁴ Ibidem, § 3, s. 12v.

³⁵ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Sprawozdanie Starosty Powiatu Ostrołęckiego na Zjazd Starostów Powiatowych w Gostyninie w dniach 26–28 września 1947 r. za okres od 1 maja 1947 r. do 1 października 1947 r., s. 62.

dzibę przy Starostwie Powiatowym w Przasnyszu. W grudniu 1947 r. zostały zniesione w starostwach powiatowych woj. warszawskiego referaty odszkodowań wojennych³⁶.

W 1948 r. nastąpiły dalsze zmiany w wewnętrznej organizacji starostw powiatowych. Ostatecznie w sprawozdaniu za rok 1949 starosta ostrołęcki stwierdzał o podziale biur starostwa na 19 referatów i oddziałów, mianowicie: „Referat Ogólny, Budżetowo-Gospodarczy, Społeczno-Polityczny, Administracyjny, Wodno-Prawny, Karno-Administracyjny, Wojskowy, Przemysłu, Handlu, Opieki Społecznej, Zdrowia, Weterynarii, Pomiarów, Kultury i Sztuki, Oświaty Rolniczej, Dział Rolnictwa i Reform Rolnych, Dział Samorządu, Referat Budownictwa, Referat Ruchu i Dróg. W roku 1948 skasowany został Referat Apropowizacji. Z akcji likwidacyjnej referat ten uzyskał absolutorium³⁷.”

Minister Administracji Publicznej okólnikiem nr 13 z dnia 12 lutego 1947 r. (l. dz. III. S. O. 815/47) zarządził zespolenie biur wydziałów powiatowych ze starostwami powiatowymi³⁸, w związku z czym Wojewoda Warszawski postanowił m.in. przenieść sprawy samorządowe zakresu poruczonego do nowo utworzonego w starostwach powiatowych Działu Samorządowego, jak też wprowadzić oddzielną kontrolę pism tam wpływających. Ponadto stwierdzał, iż należy: „1. Zwiększyć w razie potrzeby z posiadanych sił pomocniczych starostw powiatowych personel kancelaryjny, 2. Utworzyć przy kancelarii starostw halę maszyn – przeznaczając odpowiednią ilość maszynistek do przepisywania pism Działu Samorządowego. Bezpośredni nadzór nad pracą sprawuje kierownik kancelarii, podlegający referentowi ogólnemu, 3. Zlikwidować maszynistki przy poszczególnych referatach, z wyjątkiem referatów: aprowizacji, odbudowy i ewentualnie zdrowia, o ile zachodzi istotna potrzeba pozostawienia maszynistki w tymże referacie³⁹.”

Liczba osób zatrudnionych w poszczególnych referatach Starostwa Powiatowego w Ostrołęce była różna⁴⁰. W sprawozdaniu przygotowanym na zjazd w Gostyninie w dniach 26–28 września 1947 r. starosta ostrołęcki, mówiąc o niedomaganiach w działalności starostwa oraz jego przyczynach,

³⁶ Ibidem, Pismo Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego Wydziału Ogólnego z 17 grudnia 1947 r. do Starostów Powiatowych, nr O. Org. II 3/9/47, s. 3.

³⁷ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Protokoły z posiedzeń Powiatowej Rady Narodowej w Ostrołęce 1950 r., sygn. 8a, Sprawozdanie Starosty Powiatowego za rok 1949, złożone na rozszerzonym plenum Powiatowej Rady Narodowej w Ostrołęce w dniu 26 stycznia 1950 r., s. 29–30.

³⁸ „Warszawski Dziennik Wojewódzki” 1947, nr 1, s. 5.

³⁹ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Pismo Urzędu Wojewody Warszawskiego do Starostów Powiatowych z dnia 22 marca 1947 r. l. dz. nr O. Org. II-2/4-/47, s. 8–8v.

⁴⁰ APW, Oddział w Pułtusk, Starostwo Powiatowe w Ostrołęce 1945–1950, Sprawy osobowe urzędników i funkcjonariuszy niższych 1947 r., sygn. 1, Wykaz pracowników Starostwa Powiatowego w Ostrołęce według stanu na dzień 31 maja 1947 r., s. 15–16; Łącznie podane były 54 osoby.

stwierdzał: „1. Brak obsady Referatu Społeczno-Politycznego z uwagi na odejście w miesiącu październiku urzędniczki prowadzącej ten referat, 2. Referat Pomiarów nie przejawia prawie żadnej działalności – przyczyna leży w tym, że znajduje się w Sokołowie, do Ostrołki nie przyjeżdża w wyznaczonych terminach. Powoduje to gromadzenie się poczty i nadsyłanie z Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego ponagleń [...]. Przyczyną tych niedomagań jest brak fachowego personelu biurowego, jak również odpowiednich kandydatów na urzędników”⁴¹. Ponadto, jak podkreślił: „Personel Starostwa – większość to uczniowie gimnazjum wieczorowego, materiał surowy, po odbyciu praktyki odpływa. Na etacie Ministerstwa Administracji Publicznej – 16 osób”⁴². Najprawdopodobniej z brakiem odpowiednio wykwalifikowanych urzędników borykał się w tym czasie nie tylko powiat ostrołęcki, stąd okólnik Ministra Administracji Publicznej z 12 marca 1947 r., według którego stosunek urzędników do interesantów należy brać pod uwagę przy awansach, a urzędnicy powinni stosować jak największe ułatwienia⁴³.

Wydaje się, że współpraca starostwa z urzędami i władzami niespolonymi układała się w latach 1944–1950 w powiecie ostrołęckim raczej dobrze. Świadczy o tym wiele adnotacji starosty przy różnych okazjach, m.in.: „Współpraca Starostwa z innymi urzędami układa się dobrze. O wszelkich zarządzeniach władz, mających ogólne znaczenie, Starostwo jest powiadamiane przez urzędy. Współpraca organów bezpieczeństwa i MO ze Starostwem – dobra. Lepsza jest nawet współpraca z organami bezpieczeństwa niż z MO. Pewne niedociągnięcia ze strony organów MO są usuwane w drodze porozumienia się między Starostwem a MO. Komenda Powiatowa MO zaprasza Starostę na odprawy Komendantów posterunków MO”⁴⁴. Starosta ostrołęcki najprawdopodobniej słusznie zauważał, iż nastąpił pewien przerost organizacji społecznych, na czele których musiał stać: „Narzuca się Staroście różne sprawy, może nawet bardzo ważne, ale niemożliwe na razie do wykonania, za które Starostowie są odpowiedzialni”⁴⁵.

⁴¹ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Sprawozdanie Starosty Powiatu Ostrołęckiego na Zjazd starostów powiatowych w dniach 26–28 września 1947 r. za okres od 1 maja 1947 r. do 1 października 1947 r., s. 62.

⁴² Ibidem, Protokół ze Zjazdu starostów powiatowych województwa warszawskiego, odbytego w dniu 27–28 kwietnia 1947 r. w Gostyninie, s. 71v.

⁴³ Ibidem, Okólnik nr 2 Ministra Administracji Publicznej z 12 marca 1947 r. do wojewodów, prezydentów m. st. Warszawy i Łodzi, starostów oraz prezydentów miast stanowiących powiaty miejskie, s. 9–9v. Okólnik ten przesłał ostrołęcki starosta powiatowy do zarządów wszystkich gmin 7 kwietnia 1947 r. do wiadomości i ścisłego przestrzegania – ibidem, s. 9.

⁴⁴ Ibidem, Sprawozdanie Starosty powiatu ostrołęckiego na Zjazd starostów powiatowych w dniach 26–28 września 1947 r. za okres od 1 maja 1947 r. do 1 października 1947 r., s. 60v. Na tym samym zjeździe starosta poinformował o niewłaściwym zachowaniu członków MO w postępowaniu i kontaktach z ludnością. Zob. ibidem, Protokół za Zjazdu starostów powiatowych województwa warszawskiego, odbytego w dniu 27–28 kwietnia 1947 r. w Gostyninie, s. 71v.

⁴⁵ Ibidem, s. 71v.

Dużo informacji zawierało sprawozdanie za rok 1949 złożone na rozszerzonym Plenum Powiatowej Rady Narodowej w Ostrołęce w dniu 26 stycznia 1950 r. Czytamy w nim: „Obsada personalna Starostwa uległa poprawie. W kilku referatach obsady uzupełniano nowymi pracownikami. Na kursach organizowanych przez Urząd Wojewódzki lub Ministerstwo przeszkolono 6 osób. W Wyższym Studium Korespondencyjnym szkoli się 6 pracowników. W roku 1949 przeprowadzono 57 zebrań szkoleniowych na tematy fachowe i społeczno-polityczne. W II kwartale szkolenie społeczno-polityczne przeprowadziła Powiatowa Rada Związków Zawodowych. Kursy te i konferencje podniosły poziom fachowy i wyrobienie społeczno-politycznego pracowników Starostwa. Przygotowanie fachowe i przydatność w służbie pracowników Starostwa należy uznać za zadawalające. W ciągu roku kilku pracownikom poprzez awansowanie poprawiono warunki materialne. Jednak odpływ pracowników do innych biur trwa nadal z powodu różnicy w płacach, przy czym kancelaryjni pracownicy Starostwa są zbyt nisko opłacani. Wskutek tego najzdolniejsze jednostki są kaperowane przez inne instytucje mogące zapewnić lepsze warunki pracy. Pracowników w starostwie jest 58. W roku 1949 były zmiany na stanowisku kierowników referatów: Społeczno-Politycznego, Opieki Społecznej, Handlu, Kultury i Sztuki i na stanowisku inspektora kontroli wewnętrznej”⁴⁶. Zorganizowano kilka konferencji dla referatów gminnych, przeprowadzono 6 kontroli gmin, 3 częściowe i 12 dorywczych. Od marca 1949 r. wprowadzono „roki urzędowe”, polegające na załatwianiu spraw poza siedzibą urzędu. Wojewoda wyznaczył następujące miejscowości i terminy: Czerwin – środa po pierwszym każdego miesiąca dla gmin Piski i Czerwin, Goworowo – wtorek po pierwszym dla gminy Goworowo, Myszyniec – czwartek po piętnastym dla gmin Myszyniec i Czarnia. Następnie starosta zdawał szczegółowe sprawozdanie z działalności za rok 1949 poszczególnych referatów starostwa⁴⁷.

W gminach organem wykonawczym był wójt. Z racji pełnienia swej funkcji stał on również na czele zarządu gminnego (także organu wykonawczego). Stosunkowo ważną rolę w gminie odgrywali sekretarze gminni. Wójt załatwiał jednoosobowo i pod osobistą odpowiedzialnością wszelkie czynności organów gminy, działając jako organ wykonawczy samorządu i organ administracji ogólnej⁴⁸. Tworzone w powiecie sołectwa z sołtysami na czele stanowiły jednostki pomocnicze w gminach.

Wójtowie i sekretarze gminni uczestniczyli w zebraniach, konferencjach i odprawach organizowanych przez starostę ostrołęckiego⁴⁹. Tematem od-

⁴⁶ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Protokoły z posiedzeń PRN w Ostrołęce, sygn. 8a, s. 30.

⁴⁷ Ibidem, s. 30–39.

⁴⁸ J. Szreniawski, *Gmina i samorząd wiejski w Polsce w latach 1944-1983*, [w:] H. Brodowska (red.), *Gmina wiejska i jej samorząd*, Warszawa 1989, s. 648.

praw były często sprawy usprawnienia ściągania podatku gruntowego oraz sposoby i terminy wpłacania tegoż podatku, sprawy budżetów gmin, administracyjne i ogólnogospodarcze⁵⁰. Personel gminy pozostawiał niestety dużo do życzenia: „Powiat ostrołęcki posiada tylko w trzech gminach sekretarzy samorządowców, którzy posiadają odpowiednie przygotowanie do pełnienia swoich funkcji, reszta to pracownicy bez praktyki samorządowej, względnie z małą praktyką samorządową i małymi kwalifikacjami. Personel gminy rekrutuje się przeważnie z miejscowej ludności. Przenoszenie dla dobra służby jest utrudnione ze względów materialnych pracowników gminnych, którzy oderwani od miejsca swego zamieszkania rezygnują z pracy, motywując swe stanowisko brakiem odpowiedniego wynagrodzenia, z którego dochód nie wystarcza na utrzymanie”⁵¹.

W pierwszych latach powojennych nie wszyscy chcieli pełnić funkcje samorządowe, pomimo otrzymywanego za to wynagrodzenia⁵². Przykładowo Czesław Samsel, sołtys wsi Żmijówek Mans gm. Piski, skierował do starosty pismo następującej treści: „Proszę o zwolnienie mnie ze stanowiska sołtysa, gdyż na tym stanowisku urzęduję już dłużej niż cztery lata, a gospodarstwo było zniszczone przez działania wojenne w 100%”⁵³.

Organem wykonawczym stojącym na czele Zarządu Miejskiego gmin miejskich miast niewydziałonych z powiatowych związków samorządowych był burmistrz. Pierwszym po wojnie burmistrzem Ostrołęki został Konstanty Piotrowski, wybrany 9 września 1944 r. w Czerwinie. Jego kandydaturę zaproponował dr Józef Psarski. Na zastępcę burmistrza wybrano natomiast Antoniego Gosiewskiego. Po rezygnacji Konstantego Piotrowskiego⁵⁴ w dniu 20 lutego 1945 r. podczas sesji Rady Miejskiej do pełnienia tej funkcji wyznaczono Stefana Urbańskiego – będącego członkiem PPR mieszkańca wsi Bora-we. W nocy z 21 na 22 lutego został on zabity przez oddział zbrojny dowodzo-

⁴⁹ Zob. Aneks nr 6, Wykaz odpraw, konferencji i zebrań za III kwartał 1947 r.

⁵⁰ APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego starostwa powiatowego w Ostrołęce 1947 r., sygn. 3, Protokół z odprawy wójtów i sekretarzy gmin powiatu ostrołęckiego, odbytej w dniu 5 maja 1947 r. w Ostrołęce, s. 147–150.

⁵¹ Ibidem, Sprawozdanie Starosty Powiatu Ostrołęckiego na Zjazd Starostów Powiatowych w dniach 26–28 września 1947 r. za okres od 1 maja 1947 r. do 1 października 1947 r., s. 61v–62.

⁵² APW, Oddział w Pułtusk, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Okólniki i zarządzenia wewnętrzne 1947 r., sygn. 2, Okólnik nr 42 Ministra Administracji Publicznej z 10 czerwca 1947 r., L. dz. III. S. O. 2828/47 (tu: normy wynagrodzenia dla sołtysów); zob. też ibidem, Pisma w sprawie działalności gmin powiatu Ostrołęka, sygn. 39, Wynagrodzenia dla sołtysów 1948 r., s. 21.

⁵³ APW, Oddział w Pułtusk, Starostwo Powiatowe w Ostrołęce 1944–1950, Wybory wójtów i sołtysów 1948–1949, Pismo Samsła Czesława z dnia 27 grudnia 1948 r. do Starosty Powiatowego w Ostrołęce, s. 3; ibidem, teczką nr S. II. A-1/49, Wybory wójtów i sołtysów, s. 1, 1v, 2 (wybory te miały miejsce w powiecie ostrołęckim w okresie od stycznia do kwietnia 1948 r.).

⁵⁴ Zob. J. Kijowski, *Konstanty Piotrowski (1895–1965)*, „Ratusz Ostrołęcki” z grudnia 1997, nr 11, s. 10.

ny przez Stanisława Jakackiego ps. „Dąb”⁵⁵. Po okresie dwumiesięcznego wakatu na stanowisko burmistrza w dniu 28 kwietnia 1945 r. Miejska Rada Narodowa wybrała Antoniego Bogunieckiego, a na wiceburmistrza Wiktora Załęskiego. Po atakach na Antoniego Bogunieckiego pod koniec 1947 r. złożył on rezygnację 10 lutego 1948 r.⁵⁶ W tej sytuacji nowym burmistrzem został Franciszek Ogonowski, członek Zarządu Miasta z ramienia PPS, który urzędował od 14 lutego 1948 r. do 1 października 1951 r., przy czym od 1 sierpnia 1950 r. był już przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. Wiceburmistrz Wiktor Załęski pozostał bez zmian na swym stanowisku.

Zakończenie

Powiat ostrołęcki to typowy powiat średniej wielkości, a kwestie organizowania powojennych władz lokalnych wyglądały tu podobnie jak w innych powiatach województwa warszawskiego. Starosta ostrołęcki, tak jak i pozostali starostowie, miał obowiązek brania udziału w zjazdach i naradach starostów organizowanych przez wojewodę warszawskiego, gdzie przedstawiano sprawozdania z działalności w formie pisemnej i ustnej. Sprawozdania te stanowią ważne źródło wiedzy o organizacji i funkcjonowaniu organów powiatowych w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. W niniejszym opracowaniu został odtworzony proces organizowania władz powiatowych w powiecie ostrołęckim w drugiej połowie lat 40 XX w. Uwagę poświęcono strukturze władz powiatowych, identyfikacji poszczególnych referatów wchodzących w skład starostwa oraz ich zadaniom, jak również identyfikacji osób w starostwie pracujących. Organizacja władz powiatowych w powiecie przebiegała stosunkowo szybko i w zasadniczych kwestiach nie odbiegała od kształtowania się równoległych władz powiatowych na terenie województwa warszawskiego.

Przejawem postępującej od 1948 r. stalinizacji polskiego życia publicznego stało się uchwalenie ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej⁵⁷. Struktura administracyjna państwa uległa daleko idącym przeobrażeniom⁵⁸. Wprowadzono do polskiego systemu

⁵⁵ J. Kijowski, *Stefan Urbański (1898–1945), burmistrz Ostrołęki (20–22 lutego 1945 r.)*, „Ratusz Ostrołęcki” z września 1998, nr 4 (15), s. 17.

⁵⁶ *Działalność Międzypartyjnej Komisji Porozumiewawczej w Ostrołęce w 1945 r. Materiały archiwalne*, opr. J. Kijowski, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1998, z. 12, s. 281–297.

⁵⁷ Dz.U. z 1950 r., nr 14, poz. 130; P. Samuś, *Tradycje samorządu terytorialnego w Polsce XIX–XX w.*, [w:] *Tradycja i współczesne odmiany samorządności. Politea*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku” 1999, z. 11, s. 44; E. Nowacka, *Samorząd terytorialny w systemie władzy publicznej w Polsce. Studium politycznoprawne*, Wrocław 1994, s. 32–42.

⁵⁸ APW, Oddział w Pułtusku, Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Ostrołęce 1944–1950, Organizacja i tryb urzędowania byłego Starostwa Powiatowego w Ostrołęce 1947 r.,

organów terenowych zasady zaczerpnięte z wzorca radzieckiego⁵⁹, a wraz z przyjęciem nowych rozwiązań ustrojowych doszło do likwidacji samorządu terytorialnego, którego tradycja w polskim państwie była szczególnie bogata. Na reaktywację samorządu terytorialnego przyszło Polakom długo czekać⁶⁰. Powołanie dualistycznego modelu administracji terenowej w latach 40. można tłumaczyć różnymi względami. Być może rozwiązania nawiązujące do czasów międzywojnia było podyktowane względami taktycznymi ówczesnych decydentów działających z polecenia władz rosyjskich.

Summary

Organization of functioning of a Starost and Starost administrative unit authorities in the period of 1944–1950. The example of Ostrołęka administrative unit

Key words: administrative unit, self government, administration, starost, starost authorities.

The article presents the organization and functioning of Ostrołęka administrative unit (starost) during the first years after the World War II. District of Ostrołęka was a typical, medium-sized administrative unit, where events in the post war organization of local authorities looked the same as in the other administrative units in Warsaw voivodship. The starost of Ostrołęka like other heads of such administrative units was obliged to take part in varied conferences and meetings organized by voivodship authorities where he presented his reports on the activities and undertakings of the local administrative boards. The reports collected in Warsaw archive are a very important source of knowledge about the organization and undertakings of starost authorities during the period of 1944–1950.

With the Stalinization of the Polish political life and the Act of 20 March 1950 the Polish administrative structure has undergone far-reaching changes. Real self-government was liquidated. A Soviet model and principles of local authorities was applied into the Polish reality. We had to wait long for the reactivation of local government despite the fact of having deep roots of self-government in the Polish history.

sygn. 3, załącznik nr 1 do Protokołu zjazdu przewodniczących powiatowych rad narodowych i starostów powiatowych województwa warszawskiego w dniu 26–28 września 1947, J. Starościak, Rady narodowe i administracja ogólna, s. 130.

⁵⁹ Na temat zmian organizacji administracji lokalnej w Polsce zob. E. Sokalska, *Organizacja administracji lokalnej w Polsce w latach 1950–1956*, „Studia Prawnoustrojowe” 2006, nr 6, s. 193–201.

⁶⁰ O organizacji administracji w Polsce zob. J. Dobkowski, *Organizacja i funkcjonowanie administracji publicznej*, Olsztyn 2004; S. Gajewski, K.M. Nawacka, *Historia ustroju Polski 966–1989*, Olsztyn 2002, s. 178–182.